

connexions

La gestació del bipartidisme a la Catalunya autonòmica

vista prèvia >

L'aparició de la Catalunya dual, on el nacionalisme conservador guanyava les eleccions catalanes i el socialisme del PSC ho feia a les municipals i generals, és un tret definidor de país de les últimes dècades del segle XX. És la forma en què es va traduir la Transició i el sistema polític resultant a Catalunya, fruit de les accions de la dictadura, els encerts d'uns, les pressions d'altres i els errors comesos pels actors que aspiraven a disputar-ne el resultat.

Marta Rovira Martínez

Sociòloga

@roviramartinez

Catalunya abans de la dictadura franquista

La Transició ha estat tractada massa sovint com un procés aliè al seu passat. Però realment no es pot comprendre el moment fundacional de la monarquia parlamentària espanyola dels anys 1970 sense tenir en compte els condicionants dels quals parteix. És a dir, la dictadura franquista. De la mateixa manera, la política catalana que neix amb la Transició no es pot entendre sense el seu negatiu, és a dir, sense la història prèvia a la dictadura franquista. Només observant l'escenari previ a la dictadura podem comprendre el que van significar aquests gairebé 40 anys d'exili, repressió i resistència política. La Transició política a Catalunya es constitueix sobre un reviscolament cultural i polític ancorat en els buits que va deixar la dictadura i en les reminiscències de la Segona República. No en va, la màxima aspiració de la política catalana, compartida, va ser la recuperació de la Generalitat de Catalunya com a òrgan de govern autònom, tal com havia estat constituïda el 1931.

Malgrat això, és bo recordar que el mapa electoral dels anys 1930 a Ca-

talunya és el retrat d'un canvi social profund que es produeix aleshores i que la dictadura trencarà per sempre a base d'exili, repressió i assassinats. La Catalunya política ja no tornarà a ser mai més aquella que va liderar el republicanisme d'esquerres de Francesc Macià i Lluís Companys sota les sigles d'ERC. Després de la dictadura, la societat, l'economia i la cultura catalanes hauran canviat i caldrà recuperar-les d'un llast que encara pesa sobre la nostra societat. La llarga ombra del franquisme impedirà tornar al punt d'inici i caldrà repensar de nou el país, com ho va fer el Congrés de Cultura Catalana,¹ incorporant allò que es pugui d'aquell procés de modernització anterior, impulsat primer per la Mancomunitat de la Lliga Regionalista i després per un brevíssim govern republicà liderat per ERC.

Tal com han explicat diferents experts,² entre el 1888 i el 1939 es pot parlar de «la gènesi de la societat de masses a Catalunya». Es tracta

1 ROVIRA MARTÍNEZ, *El congrés de Cultura Catalana. Història i balanç (1975-1977)*.

2 ESPINET; TRESSERRAS, *La gènesi de la societat de masses a Catalunya 1888-1939*.

del període en què la Mancomunitat, i posteriorment la Generalitat, i una societat civil en plena efervescència, desenvolupen les estructures pròpies d'un país modern, al marge i sovint a contracorrent respecte de l'Estat espanyol. Una modernització que comportà l'equiparació de la societat catalana en alguns aspectes amb les més desenvolupades d'Europa.³ Una societat que, tal com explica l'historiador Jordi Casassas, es trobava en plena revolució tecnològica amb la implantació, per exemple, del telèfon, dels cotxes de línia...⁴

Aquests canvis foren acompanyats pel floriment d'associacions, ateneus, sindicats i agrupacions polítiques que vertebraren una nova societat civil, en què la classe obrera tingué un gran protagonisme. En un context de conflicte de classes, la burgesia

3 Així, per exemple, amb el 6% aproximat del territori de l'Estat espanyol, al 1930, Catalunya tenia aproximadament el 12% de la població, el 22% del parc d'automòbils i el 31% del consum d'energia elèctrica. Al 1934, la producció d'electricitat en Kw/h per habitant a Catalunya fou de 410; a l'Estat espanyol de 146; a Itàlia de 285; a França de 365; a la Gran Bretanya de 445; i a Alemanya de 460 Kw/h per habitant.

4 CASSASSAS, «La consolidació de la societat de masses, 36, del volum L'època dels nous moviments socials. 1900-1930».

El catalanisme polític es va concentrar en l'opció política de la Lliga Regionalista entre 1900-1920, però va fer el tomb cap al republicanisme d'esquerres en els anys 1930

construí també un teixit social sòlid estructurat al voltant de les organitzacions empresarials —Foment del Treball, Gremi de Fabricants de Sabadell...—, però també dels grans projectes culturals com els que impulsaren alguns personatges com Francesc Cambó, per exemple amb la Fundació Bernat Metge.

El catalanisme polític, que es va concentrar en l'opció política de la Lliga Regionalista en els primers vint anys del segle XX, va fer el tomb cap al republicanisme d'esquerres en els anys 1930. La victòria republicana del 1931 va ser clara pràcticament a tot el territori, tal com ha analitzat l'historiador Raimon Soler-Becerro a partir de la informació dels resultats electorals que es conserven parcialment d'aleshores.⁵ Per això, Soler-Becerro afirma que «*Esquerra Republicana de Catalunya fou l'organització política més important entre 1931 i 1939. Va guanyar les eleccions municipals a Barcelona, va ostentar la presidència de la Generalitat en totes dues dates —excloent el període excepcional d'octubre de 1934 a febrer*

*de 1936— i va dominar el parlament català. També va tenir l'alcaldia de Barcelona⁶ entre 1931 i 1939 —amb l'excepció esmentada».*⁷

Així doncs, als anys 1930 es va configurar un escenari electoral en què ERC i la Lliga Catalana —abans Lliga Regionalista— es disputaven l'hegemonia electoral, amb uns resultats decantats a favor de la primera opció durant aquests anys. Òbviament no podem saber com haguessin evolucionat aquests dos espais electorals si la Segona República hagués continuat el seu curs. En tot cas, a partir del juliol de 1936, la Guerra Civil va fer emergir una altra força política a Catalunya, el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), d'influència soviètica, que assoliria un nivell d'implantació de dimensions semblants al que tenia ERC en aquell moment.

Les limitacions de la Transició i el naixement d'un nou escenari polític

Esquerra Republicana de Catalunya, el partit de les institucions republicanes, després d'haver passat per un exili i una repressió massives, així com l'afusellament del mateix president de la Generalitat, Lluís Companys, conservarà per poc temps el testimoni de la Generalitat de Catalunya a l'exili, amb la presidència de Josep Irla. Però un cop passí a mans de Josep Tarradellas, aquest construirà una presidència sense partit, centrada en la idea del seu retorn i la restitució de la Generalitat. Així doncs, ERC ja no serà un actor rellevant de la Transició, com tampoc no va ser un actor important en l'antifranquisme, que va ser liderat pel PSUC en primer lloc i després també pels sectors catalanistes afins a Jordi Pujol que van crear Convergència Democràtica de Catalunya, així com tampoc serà un actor rellevant de la Transició. A l'arribada del nou règim posterior a la dictadura franquista, els dos actors polítics que es disputaven l'hegemonia eren, precisament, el PSUC i un partit regionalista amb moltes ressonàncies en la Lliga de Cambó, Convergència Democràtica de Catalunya (CDC).

⁵ SOLER, *Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 a Catalunya*.

⁶ Una alcaldia que no ha tornat a recuperar mai més, malgrat que els resultats electorals de 2019 ho haguessin fet possible.

⁷ SOLER-BECERRO, «Sociabilidad y política en la era de los partidos de masas. Esquerra Republicana de Catalunya en Barcelona, 1931-1939». Traducció del castellà de l'autora.

El que acabarà d'impedir el retorn d'ERC com a proposta electoral serà la negativa del règim de la Transició a la seva legalització

En aquest nou escenari, ERC ha perdut la seva base social, atès que el franquisme va destruir l'ampli entramat associatiu popular sobre el qual se sustentava el republicanisme catalanista;⁸ alhora que la societat catalana ha passat per una transformació demogràfica tan radical que necessàriament hauria de canviar la distribució del vot a partir de les eleccions del 1977, la qual cosa quedarà representada en la força electoral del nou Partit Socialista de Catalunya (PSC). Per si no fos prou, allò que acabarà d'impedir el retorn d'ERC com a proposta electoral serà la negativa del règim de la Transició a la seva legalització, que no es va aconseguir fins després de les primeres eleccions generals —15 de juny de 1977— i molts dies després del 3 de maig de 1977, la data en què es va legalitzar el PSUC. Així doncs, ERC no va adquirir l'estatus de partit legal fins el 2 d'agost de 1977.⁹

8 AMAT (et al), «From political mobilization to electoral participation: Turnout in Barcelona in the 1930s»; SOLER-BECERRO, «Sociabilidad y política en la era de los partidos de masas. Esquerra Republicana de Catalunya en Barcelona, 1931-1939».

9 CASTELLANOS LÓPEZ, «Esquerra Republicana de Catalunya durante la transición democrática: El proceso hacia su legalización como partido político».

Sobre aquestes bases, les primeres eleccions després de la dictadura, les del 15 de juny de 1977, trencaran amb la dinàmica electoral que hi havia hagut a Catalunya abans de la Guerra Civil. El Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) guanya les eleccions amb el 28,5% dels vots, mentre que, en segon lloc, en percentatge de vots, hi queda el PSUC —18,3%. Les esquerres obtenen, doncs, gairebé la meitat dels vots emesos. Amb una força semblant a la del PSUC, queden gairebé empatats el Pacte Democràtic per Catalunya de Jordi Pujol —16,8%— i el partit liderat pel president espanyol Adolfo Suárez (UCD) —aquest últim és el que guanyarà en l'àmbit estatal, però només aconseguirà ser el tercer en obtenció d'escons a Catalunya, amb un percentatge de vot lleugerament superior al de Pacte Democràtic per Catalunya —16,9%. ERC ha hagut d'improvisar unes sigles diferents a correu, Esquerra de Catalunya, —Front Electoral Democràtic, i només obtindrà un escó i el 4,72% dels vots. Un escó que ocuparà Heribert Barrera. També obtindrà un escó Alianza Popular —3,5% dels vots—, el partit de l'exministre franquista Manuel Fraga, que representava aleshores els sectors nostàlgics del franquisme.

Aquesta configuració electoral es repeteix a les eleccions constituents del març de 1979, amb algunes variacions, però amb un domini clar del Partit dels Socialistes de Catalunya, que obté gairebé el 30% dels vots. Per això, a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya tot feia pensar que el PSC seria el partit guanyador, amb la possibilitat que pactés amb el PSUC per a formar govern. La suma de CiU —un cop formada la coalició entre Unió Democràtica i Convergència Democràtica— i UCD —el centre-dreta— havia quedat per darrere de les esquerres i això va despertar les alarmes d'alguns sectors empresarials.

De fet, aquesta possibilitat s'havia traduït ja en la candidatura al Senat de l'Entesa dels Catalans a les eleccions del 1977, que es va presentar com una aliança de l'antifranquisme, encapçalada per Josep Benet, Paco Candel i Alexandre Cirici, amb un èxit remarcable amb 12 senadors dels 16 possibles.¹⁰ L'hegemonia de les esquerres a Catalunya contrastava

10 GUMMÀ VIDAL, «La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980».

Un dels factors que va ser més decisiu en les eleccions del 1980 fou la campanya de Foment del Treball per impedir un govern de la Generalitat format per les esquerres

amb el domini electoral d'UCD a l'Estat espanyol i feia preveure una dinàmica política molt més radical que a la resta de l'Estat, sobretot tenint en compte l'especificitat de la seva Transició política, amb un fort sentiment nacionalista i alhora una important força de les mobilitzacions obreres.

La campanya de Foment contra «el perill comunista»

És així com va néixer la campanya de Foment del Treball per evitar «*un govern dels comunistes*». Una campanya intensa que va suposar la implicació de la patronal catalana en les eleccions. Tal com explica l'historiador Eloi Gummà, segons el president de Foment del Treball, Alfredo Molinas, era la «*primera vez que una patronal europea interviene en unas elecciones políticas a banderas desplegadas y a la luz del día*». ¹¹ Tanmateix, si som estrictes amb la història, cal recordar que precisament en les primeres eleccions del postfranquisme es va produir de manera evident i explícita la intervenció de sectors poderosos

¹¹ *Ibidem*.

en cada contesa electoral. Les declaracions de comandaments de l'exèrcit o de bisbes catòlics no deixen cap dubte sobre aquesta voluntat d'incidir en el vot popular i de condicionar els resultats electorals. Per a aquests sectors, la Transició a la democràcia era una mena de concessió generosa que no havia de conduir a *desmanes* i radicalismes. Andreu Mayayo parla a les seves memòries ¹² de la vigilància extrema que va exercir l'exèrcit a l'espai públic durant aquelles primeres eleccions, així com els advertiments del vicepresident primer del govern i ministre de Defensa, Manuel Gutiérrez Mellado, sobre les possibles actuacions de grups d'esquerres. Però més clara fou l'al·locució d'Adolfo Suárez dies abans de les eleccions advertint que, respecte del canvi cap a la democràcia, tot depenia del resultat electoral: «*desde el reconocimiento regional hasta la más amplia autonomía*». ¹³

El 1980 les pressions sobre l'electorat ja prenen forma dins mateix del país. *La Vanguardia* publicava una editorial en què s'afirmava que «*Catalunya té un problema, que és*

¹² MAYAYO, *La ruptura catalana*.

¹³ *Ibidem*.

el PSUC». ¹⁴ Però un dels factors que segurament va ser més decisiu en les eleccions del 1980 fou la campanya de Foment del Treball per impedir un govern de la Generalitat format per les esquerres. L'organització patronal va decidir finançar directament la campanya dels partits «no marxistes», però es van limitar als partits de dretes, que es presentaven a les eleccions. ¹⁵ En total es va destinar uns 400 milions de pessetes canalitzades a través de donacions que recollia el mateix Foment del Treball. ¹⁶ En comparació, les campanyes del PSC i del PSUC no arribaven a sumar 150 milions de pessetes.

Foment del Treball no va donar un suport només econòmic des de la rereguarda, sinó que va intervenir directament en la campanya a través d'anuncis a la premsa, la distribució

¹⁴ GUMMÀ VIDAL, «La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980».

¹⁵ GARCÍA CRESPO, «La democracia del libre mercado. La intervención patronal en el sistema político de la transición». GUMMÀ VIDAL, «La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980».

¹⁶ EL PAÍS, «Los partidos invirtieron 840 millones de pesetas en la campaña electoral».

La Transició va comportar la creació d'un nou escenari polític en què els dos partits amb més pes es repartirien el poder en funció de l'àmbit politicoelectoral

d'octavetes, l'organització d'actes. Fins i tot amb pressions als accionistes dels mitjans de comunicació per advertir-los del risc que suposava un govern d'esquerres per a les seves empreses.¹⁷

Sigui per la campanya orquestrada per Foment del Treball, sigui perquè el 1980 la Transició ja albirava la divisió entre les aspiracions nacionals de Catalunya i la dinàmica de Madrid, sigui per la recuperació dels referents simbòlics nacionals per part de Jordi Pujol capitalitzant la resistència cultural de Catalunya contra la Dictadura, el cas és que a les eleccions de 1980 es produeix la sorpresa d'una victòria per la mínima de CiU, amb el 27,8% dels vots. Les esquerres, que havien guanyat les dues eleccions prèvies, van quedar per darrere amb el 22,4% dels vots per al PSC i el 18,7% per al PSUC.

Vistos en l'òptica d'avui, és lògic pensar que no foren uns resultats ni tan exitosos per a CiU ni tant dolents per a les esquerres, ja que

17 GUMMÀ VIDAL, «La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980».

Taula 1

Resultats de les eleccions al Parlament de Catalunya de 1980

Candidatures	Vots	%	Escons
Convergència i Unió (CiU)	752.943	27,83	43
Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE)	606.717	22,43	33
Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	507.753	18,77	25
Centristes de Catalunya-UCD (CC-UCD)	286.922	10,61	18
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	240.871	8,90	14
Partido Socialista de Andalucía-Partido Andaluz (PSA)	71.841	2,66	2
Solidaritat Catalana (SC)	64.004	2,37	-
Nacionalistes d'Esquerra (NE)	44.798	1,66	-
Candidatura d'Unitat Popular pel Socialisme (CUPS)	33.086	1,22	-
Fuerza Nueva (FN)	27.807	1,03	-
Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional (BEAN)	14.077	0,52	-
Altres	36.634	1,36	-

Font: Dades del portal <www.eleccions.gencat.cat>.

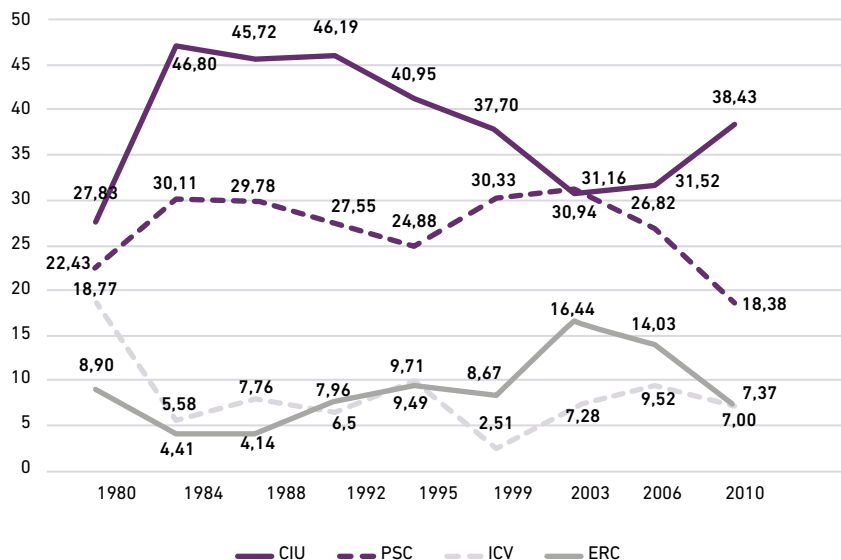
permetien perfectament una majoria parlamentària de 72 diputats per a les esquerres —PSC amb 33, PSUC amb 25, ERC amb 14. Mentre que CiU de fet només en tenia 43 i Centristes de Catalunya-UCD n'havia obtingut 18 —en total sumaven 61 diputats. S'ha especulat molt sobre perquè Joan Reventós, líder

del PSC que havia format part del govern de la recuperació de la Generalitat amb el President Tarradellas, no va forçar la formació d'un govern d'esquerres. Però cal tenir en compte que aleshores ERC recelava del PSUC i buscava refer sobretot el front nacionalista, la qual cosa el va portar a un pacte

La Transició crea l'oasi català, que es definia per l'estabilitat electoral i la connivència entre política, premsa i sector econòmic

Gràfic 1

Evolució de vot dels quatre partits principals a les eleccions del Parlament de Catalunya, 1980-2010 (en %)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del portal <www.eleccions.gencat.cat>.

Nota: El PSUC va canviar de denominació el 1987, en coalició amb els Els Verds – Confederació Ecologista de Catalunya, passant a ser Iniciativa per Catalunya-Verds (ICV).

amb Jordi Pujol per permetre que formés govern a canvi de la presidència del Parlament, que va quedar en mans d'Heribert Barrera.

També es va descartar una aliança entre els dos partits més votats en

aquelles eleccions, CiU i el PSC. De manera que, tant pels uns com pels altres, els tabús i les pressions de la Transició¹⁸ van comportar la creació

18 SEGURA, *Del franquisme a la democràcia: Una història política de la transició*. Segons Antoni Segura,

d'un nou escenari polític en què els dos partits amb més pes es repartirien el poder en funció de l'àmbit politicoelectoral, combinant dos tipus d'hegemonies. Una hegemonia electoral de Convergència i Unió a les eleccions catalanes, i una hegemonia del Partit Socialista de Catalunya a les eleccions municipals i generals. Però mentre el lideratge de Jordi Pujol el va catapultar a una continuïtat absoluta del seu mandat durant 23 anys, la figura de Joan Reventós va quedar tocada pels resultats electorals que havien situat el PSC en segon lloc.

L'oasi català o el bipartidisme estable

Així doncs, a partir de les eleccions del març de 1980 s'inicia allò que es va anomenar «l'oasi català», que definia alhora l'estabilitat electoral, la connivència entre política, premsa i sector econòmic en aquest període. De fet, el concepte «oasi català» neix d'una metàfora que el periodista Manuel Brunet Solà va encunyar el 1936

el PSC no va voler almarcar l'exèrcit ni les elits econòmiques.

El pujolisme representa en aquest període la construcció del projecte cultural institucionalitzador en termes nacionals i amb una idea modernitzadora al darrere

en un article a *La Veu de Catalunya*, en què afirmava que, gràcies a l'Es-tatut, «*Catalunya podia ésser un oasi paradisíac... sense confusionismes separatistes ni demagògics*». ¹⁹ Una definició que ben bé podia escaure al període de govern pujolista a la Generalitat de Catalunya.

Mentre que l'independentisme d'es-querres havia quedat marginat en el procés de la Transició política, el pujo-lisme va suposar la creació d'un nou relat que combinava un fort catalanisme cultural i simbòlic amb un procés de nacionalització institucional que volia evitar el conflicte. Una combina-ció ben difícil que va despertar sempre una forta reacció contrària per part de l'Estat i dels sectors anticatalanistes dels partits estatals. El pujolisme va convertir aquesta combinació de catalanisme cultural i de catalanisme institucional en una forma d'entendre el país que no va trobar alternativa que li fes ombra. El socialisme català va adoptar la bandera municipalista per contrast, per distanciar-se del pujo-lisme, però sense abandonar del tot el catalanisme cultural. Cal no oblidar

que en aquesta etapa s'estableixen una sèrie de consensos que també de-fineixen això que s'ha anomenat «l'oasi català» i que Josep Anton Fernández va batejar com «la cultura de la nor-malització». ²⁰

El període que va del 1976 al 1999, segons Fernández, pot ser definit com el període de la «Normalització», de la mateixa manera que hi hagué les eta-pes de la Renaixença, del Modernisme o del Noucentisme. Per Fernández, el pujolisme representa en aquest període la construcció del projecte cultural institucionalitzador en termes nacionals i amb una idea modernit-zadora al darrere. És, de fet, l'intent de completar el que havien fet les institucions i la societat civil catalanes en les etapes precedents. Per tant, aquest projecte intenta construir una nova hegemonia basada en la nor-malització de la llengua catalana i un fort sentiment de catalanitat basada en les tradicions del país, amb un fort component simbòlic.

Aquest projecte topará amb el projecte municipalista i sovint des-

nacionalitzador —amb referències a una suposada cultura 'univer-sal'— que desenvoluparà sobretot el PSC, amb aliança sovint amb ICV, sobretot des de l'Ajuntament de Barcelona, que va exercir un lideratge cultural per sobre del que es podria atribuir a la competència municipal. ²¹ Aquest lideratge va quedar reforçat per la candidatu-ra reeixida de les Olimpíades del 1992. El poder municipal del PSC serà gairebé absolut, ocuparà du-rant aquests anys el govern de les principals ciutats del país —Bar-celona, Tarragona, Girona, Lleida, Terrassa, Sabadell...— i s'identifi-carà sovint amb el poder del PSOE a Madrid i l'atracció de la figura de Felipe González per a molts votants provinents de la immi-gració espanyola a Catalunya. Així doncs, el sistema bipartidista serà alhora una disputa electoral i una disputa entre models de país, entre la Catalunya de les comarques i la Catalunya metropolitana; ²² entre el model de la normalització cultural

19 GUILLAMET, «Manuel Brunet i l'“oasi” català (1936)».

20 FERNÁNDEZ, *El malestar en la cultura catalana: La cultura de la normalització 1976-1999*.

21 RIUS; SÁNCHEZ-BEFANDO, «Modelo Barcelona y política cultural: Usos y abusos de la cultura por parte de un modelo emprendedor de desarrollo local».

22 MUÑOZ JOFRE, *Els socialistes catalans en la configuració de l'Espanya democràtica*.

L'anomenat «Acord del Tinell» suposarà un canvi de paradigma que posarà en crisi els pactes de la Transició i l'Estatut de 1979

i el model de la construcció d'una Barcelona amb vocació de ciutat abocada al món; en la disputa entre un país sense capital i una capital sense país.

Aquest model bipartidista en les institucions catalanes perdurà fins el 2003, quan els resultats electorals tornaran a permetre un govern de coalició de les esquerres entre un PSC liderat aquesta vegada per Pasqual Maragall —42 diputats—, amb un pacte amb ERC —23— i ICV —9—, gràcies a la pèrdua de vots de CiU —46 diputats— i l'obtenció d'un bon resultat per part d'ERC.

De fet, l'anomenat «Acord del Tinell» suposarà un canvi de paradigma que posarà en crisi els pactes de la Transició i l'Estatut de 1979, amb la proposta d'ERC d'aconseguir un marc autonòmic més favorable a les aspiracions del país amb el projecte de reforma de l'Estatut, al qual CiU s'hi havia oposat i que havia significat la proposta central de l'acord d'esquerres sota la presidència de Maragall.

El pacte d'esquerres es reeditarà el 2006, amb José Montilla com a

president de la Generalitat. CiU tornarà a guanyar les eleccions, però sense prou suports per evitar el nou tripartit de PSC, ERC i ICV —37, 21 i 12 diputats respectivament. Aquest pacte posarà fi alhora a l'era del pujolisme i al bipartidisme a Catalunya. CiU tindrà una darrera gran victòria el 2010, amb Artur Mas al capdavant, però el procés independentista que ell va intentar liderar sense èxit, a més dels casos de corrupció que l'Estat espanyol va fer emergir de la família Pujol, acabaran amb aquesta proposta política tal com havia funcionat des de la Transició.

Amb la sentència del Tribunal Constitucional del 2010 rebaixant el contingut de l'Estatut del 2006 i la mobilització cada vegada més reeixida de l'independentisme s'acabarà del tot amb els blocs electorals sorgits de la Transició. ■

■ Bibliografia

AMAT, Francesc (et al). «From political mobilization to electoral participation: Turnout in Barcelona in the 1930s» [en línia]. A *The Journal of Politics*, vol. 82, núm. 2, p. 456–470, 2020. Disponible a: <www.journals.uchicago.edu>.

CASASSAS, Jordi. «La consolidació de la societat de masses». DE RIQUER, Borja (dir). *Història. Política, societat i cultura als Països Catalans*. Vol. 4: L'època dels nous moviments socials. 1900-1930, p. 36. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996.

CASTELLANOS LÓPEZ, José Antonio. «Esquerra Republicana de Cataluña durante la transición democrática: El proceso hacia su legalización como partido político» [en línia]. A *Espacio Tiempo y Forma*. Serie V, Historia Contemporánea, núm. 28, p. 215–233, 2016. Disponible a: <www.revistas.uned.es>.

EL PAÍS. «Los partidos invirtieron 840 millones de pesetas en la campaña electoral», De 22 de març de 1980.

ESPINET, Francesc; TRESSERRAS, Joan Manuel. *La gènesi de la societat de masses a Catalunya 1888-1939*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

FERNÁNDEZ, Josep Anton. *El malestar en la cultura catalana: La cultura de la normalització 1976-1999*. Barcelona: Empúries, 2008.

GARCÍA CRESPO, Guillermo. «La democracia del libre mercado. La intervención patronal en el sistema político de la transición». A *Historia y Política*, núm. 42, p. 297–330, 2019.

GUILLAMET, Jaume. «Manuel Brunet i l'“oasi” català (1936)» [en línia]. A *Obra Periodística*, 1. Disponible a: <www.upf.edu>.

GUMMÀ VIDAL, Eloi. «La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980». A *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 26, p. 163–194, 2023.

MUÑOZ JOFRE, Jaume. *Els socialistes catalans en la configuració de l'Espanya democràtica*. Barcelona: Fundació Catalunya-Europa, 2020.

RIDAO I MARRIN, Joan. (s.d.). «Coalicions polítiques i governabilitat comparada a Catalunya, 1980–2003» [en línia]. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2006. Disponible a: <www.diposit.ub.edu>.

RIUS, Joaquim; SÁNCHEZ-BEFANDO, M. Victoria. «Modelo Barcelona y política cultural: Usos y abusos de la cultura por parte de un modelo emprendedor de desarrollo local» [en línia]. A *EURE* (Santiago), vol. 41, núm. 122, p. 103–123, 2015. Disponible a: <www.scielo.cl>.

ROVIRA MARTÍNEZ, Marta. (coord). *El congrés de Cultura Catalana. Història i balanç (1975-1977)*. Catarroja: Afers, 2020.

SEGURA, Antoni. *Del franquisme a la democràcia: Una història política de la transició*. Edicions Universitat de Barcelona, 2012.

SEMPERE, Joaquim. «Jordi Pujol i el futur de Catalunya». A *Nous Horitzons*, núm.34, p. 15–23, 1977.

SEMPERE, Joaquim. *Declaracions de Miquel Roca: «El dilema és entre Pujol o Reventós»*. Convergència Democràtica, de 15 de gener de 1980.

SOLER, Raimon. *Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 a Catalunya* (WP núm. 342). A *Universitat de Barcelona, Centre d'Estudis Antoni de Capmany*, 2016.

SOLER-BECERRO, Raimon. «Sociabilidad y política en la era de los partidos de masas. Esquerra Republicana de Catalunya en Barcelona, 1931–1939». A *Investigaciones Históricas: Época Moderna y Contemporánea*, núm. 41, p. 973–1010, 2021.